

AGNIESZKA CHRZĄSZCZ, JAN MARKOVIĆ

CENTRUM E-LEARNINGU AKADEMIA GÓRNICZO – HUTNICZA W KRAKOWIE

e-PORTFOLIO: NOWY SPOSÓB NA TO, JAK DOKUMENTOWAĆ I OBSERWOWAĆ UCZENIE SIĘ

Od stuleci portfolio służyło artystom i rzemieślnikom do wykazania się swoimi umiejętnościami poprzez prezentację stworzonych przez siebie dzieł. Do dzisiaj adepci kierunków artystycznych gromadzą teczkę ze swoimi pracami, by zaprezentować je przed komisją egzaminacyjną czy przyszłym pracodawcą. Także w klasie szkolnej teczka bywa często uzupełnieniem realizowanego projektu, umożliwiając uczniowi systematyczne gromadzenie zadań, ćwiczeń i materiałów na wybrany temat. Stosujący to rozwiązanie nauczyciele podkreślają duży nakład pracy, jakiego wymaga prowadzenie i ocenianie teczek, ale także i ogromną satysfakcję, jaka towarzyszy prezentacji efektów często wielomiesięcznej pracy uczniów. Mówiąc jednak o „metodzie teczek” myślimy raczej o statycznym zbiorze prac dokumentujących osiągnięcia uczniów z danego przedmiotu, dopełnieniu metody projektu z położeniem nacisku na rozwijanie i doskonalenie umiejętności systematycznego uzupełniania, katalogowania i opisywania wytworzonych elementów.

Technologie informacyjne umożliwiają znaczną modyfikację tej metody. Zastąpienie papierowego segregatora pamięcią komputera stanowi zmianę nie tylko samej formy ale również jakości. Naszym zdaniem komponent elektroniczny, a zwłaszcza wykorzystanie Internetu, całkowicie zmienia podejście do systematyzowania i prezentowania swoich osiągnięć. Dlatego też celowo używamy tutaj pojęcia portfolio, by podkreślić nieco inny wymiar i cel gromadzenia materiałów w „elektronicznej tezcze”. Coraz częściej portfolio wykorzystywane jest bowiem w szerszym aspekcie niż tylko dokumentowanie realizacji projektu, zaś e-portfolio, jako jego rozwinięcie, zyskuje na znaczeniu jako niezmiernie istotne narzędzia w procesie nauczania.

W POSZUKIWANIU DEFINICJI

Urozmaicenie zajęć i aktywizacja uczniów poprzez zachęcenie ich do prowadzenia teczek, najczęściej w obrębie jednego przedmiotu, jest najbardziej rozpowszechnione w polskiej szkole. Uczniowie indywidualnie gromadzą wybrane zadania, ćwiczenia i prace, prowadząc czasem kilka zbiorów dokumentujących ich osiągnięcia na kolejnych kursach. Najczęściej nie doceniają wartości zebranego przez siebie materiału i nie potrafią go wykorzystać (np. podczas rozmowy kwalifikacyjnej). Materiały są zwykle oceniane w systemie stopni i stanowią zazwyczaj tylko niewielką część całościowej oceny ucznia. Prezentacja teczek jest także utrudniona – zbiory są ciężkie i nieporęczne, nie jest łatwo je modyfikować.

Tutaj jednak z pomocą przychodzi technologia, która nie tylko pomaga zaprezentować prace w bardziej atrakcyjnej formie, ale nadać im zupełnie inny charakter.

e-Portfolio rozumiane jest zatem jako cyfrowy zbiór treści – tekstów, zdjęć, nagrań audio czy video – uporządkowanych w pewien logiczny i celowy sposób oraz reprezentujących dokonania zarówno jednostek, jak i grup czy instytucji. To jednak nie tylko kolejne narzędzie porządkujące informacje, nie jest to jedynie rozbudowana, multimedialna wersja CV czy cyfrowy katalog zbiorów. Wykorzystanie narzędzi multimedialnych oraz Internetu pozwala na dodanie istotnych z punktu widzenia dydaktyki komponentów uczenia. Bodaj najpełniejszą definicję proponuje na swej stronie University of British Columbia określając na swych stronach internetowych e-portfolio jako „zindywidualizowany zbiór prac/osiągnięć, komentarzy i przemysłów umieszczony w sieci, wykorzystywany do prezentowania kluczowych umiejętności i osiągnięć w różnych kontekstach i na różnych etapach rozwoju zawodowego”. (<https://www.elearning.ubc.ca>)

Chcielibyśmy tu zwrócić uwagę na ostatni fragment powyższej definicji. Po pierwsze podkreśla on pewną odmienną tę metody w stosunku do tradycyjnego sposobu dokumentowania postępów ucznia w dzisiejszej szkole. Zazwyczaj świadczą o nich zmieniające się oceny. Po czasie trudno jednak powiedzieć, czego właściwie dana osoba nauczyła się rok wcześniej. Przy e-portfolio można to łatwo sprawdzić. Artefakty tworzone przez uczniów (np. pisane przez nich eseje) nie lądują w koszu bądź w głębokich archiwach, lecz są ciągle dostępne. Jest to ważne dla opiekuna, ale przede wszystkim dla twórcy portfolio. Dostarcza mu informacji zwrotnej na temat postępów, które robi, ale także stymuluje refleksję nad samym procesem i analizę tego, co należy zrobić, aby posunąć się w nauce jeszcze dalej. Więcej – taka refleksja sama może stać się elementem własnego albo cudzego portfolio. Komentarze, uwagi czy pytania stawiane sobie i innym stają się elementem nauki. Stąd też e-portfolio stanowi nowe podejście pedagogiczne [Abrami i Barrett, 2005]. Istotne jest też to, że współczesne oprogramowanie i usługi sieciowe w znacznym stopniu takie zachowania promują. Przykładem niech będą chociażby blogi, które zdobywają sobie coraz większą popularność również w edukacji, a których integralną, definiującą charakterystyką jest możliwość umieszczania komentarzy pod wpisami.

Należy też podkreślić, że e-portfolio wspomaga nabywanie kompetencji komputerowych i informatycznych, niezależnie od tego, do jakich celów szczegółowych jest wykorzystywane. Uczniowie uczą się, jak zdobywać informacje w Internecie, jak obsługiwać pewne programy czy też jakie są zasady zachowania prywatności w Sieci. We współczesnym świecie, w którym umiejętność posługiwania się komputerem staje się równie ważna, jak umiejętność pisania i czytania, jest to rola nie do przecenienia.

Podsumowując – e-portfolio jest elektronicznym systemem pozwalającym uczniowi (ale także nauczycielowi czy instytucji) tworzyć i zarządzać cyfrowym zbiorem obiektów, które prezentują jego kompetencje i umiejętności w wybranym kontekście oraz wspierać refleksję zarówno nad uczeniem się, jak i własnym rozwojem. System ów umożliwia nadto prezentację osiągnięć i ocenę zawartości szerszej publiczności, nauczycielom, pracodawcom czy rodzicom.

e-PORTFOLIO A UCZENIE SIĘ

Coraz częściej uczenie się wychodzi poza sztywne ramy edukacji formalnej. Zwłaszcza w kontekście uczenia się przez całe życie trudno mówić jest jedynie o wiedzy zdobywanej w szkole, zaś dyplomy i certyfikaty przestają być jedynym i miarodajnym źródłem informacji o kompetencjach czy umiejętnościach ucznia. Zresztą nawet w ramach kształcenia formalnego stosunkowo mniejszy nacisk kładzie się obecnie na szczegółową wiedzę z danej dziedziny (tę nabyć można, kiedy zajdzie taka potrzeba – np. w nowej pracy), a większy na ogólne kompetencje, takie jak umiejętność krytycznej analizy czy prezentacji swoich umiejętności.

Z drugiej strony warto mieć możliwość oceny i wykorzystania tego, czego uczeń nauczył się samodzielnie, co często wykracza poza program i w żaden sposób nie daje się zaszeregować w tradycyjnym systemie ocen. Pojawia się zatem problem dokumentacji, akredytacji oraz prezentowania osiągnięć ucznia, które mają ogromną wartość zarówno dla niego samego, jak i chociażby jego potencjalnych pracodawców. W tym aspekcie nieocenioną rolę pełnić może e-portfolio.

Zbieranie przez ucznia własnych wytworów, które niekoniecznie związane są z programem nauczania, niesie też dodatkowe korzyści. Pokazuje, że rozwijanie się jest wartością samą w sobie, również wówczas, gdy nie widać bezpośredniej i natychmiastowej możliwości wykorzystania nowo nabytej wiedzy. Zachęca do rozwijania pozaszkolnych zainteresowań przez pokazanie, że one także są doceniane. Stymuluje wewnętrzną motywację twórcy e-portfolio. Pozwala połączyć tę pozaszkolną edukację z tym, czego uczy się w jej murach, tym samym likwidując bariery między edukacją formalną i nieformalną.

Inną wartością e-portfolio jest też jego naturalna interdyscyplinarność. Tradycyjna edukacja opiera się na podziale na przedmioty czy kierunki nauczania. Oznacza to, że, niestety, większość uczniów nie potrafi wykroczyć poza narzucone przez taki program ograniczenia. Mają zazwyczaj problemy z zastosowaniem wiedzy nabytej u jednego nauczyciela do rozwiązania problemu przedstawionego na innej lekcji. Przy stosowaniu e-portfolio można to zmieniać. Sporządzenie notatki czy nagrania z wizyty w muzeum staje się ćwiczeniem w kilku przedmiotach – jęz. polskim, historii i technologiach komunikacyjnych.

Wykorzystanie e-portfolio w praktyce szkolnej, a następnie uzupełnianie go w trakcie zdobywania kolejnych umiejętności wydaje się być działaniem i metodą na miarę naszych czasów – wspiera bowiem uczenie refleksyjne, samodzielne i skupione na uczniu [Challis, 2005].

PORTFOLIO ELEKTRONICZNE

Aby jednak w pełni wykorzystać potencjał e-portfolio istotnych jest kilka elementów. Prócz czynników organizacyjnych czy psychologicznych, których nie będziemy szerzej omawiać w tym artykule, komponent „elektroniczny“ jest niezwykle istotny. Chcielibyśmy wykazać, że portfolio cyfrowe wykorzystujące Internet i zintegrowane z oprogramowaniem społecznościowym stanowi ważny element procesu nauczania i może być efektywnie wykorzystane w procesie uczenia przez całe życie.

Zdaniem Love'a i współpracowników [Love, McKean i Gathercoal, 2004], którzy opisują kolejne etapy „dojrzewania“ portfolio, najbardziej rozwiniętym

systemem jest, w dużym skrócie, e-portfolio wykorzystujące sieć Internet (webfolio). Co zatem oferuje taki elektroniczny system i jaki ma wpływ na uczenie się? Jakie są zalety i możliwości wykorzystania e-portfolio w nauczaniu?

Najistotniejszą różnicą jest zmiana podejścia do portfolio. Jego elektroniczny odpowiednik jest strukturą dynamiczną, stale się rozwijającą. Dzięki systemowi, który pozwala na wyszukiwanie, sortowanie, zmienianie czy ulepszanie elementów w prosty i szybki sposób, e-portfolio może ulegać ewolucji a tym samym lepiej odzwierciedlać jakże dynamiczny przecież proces uczenia się.

Co więcej, przechowywanie i prezentacja multimediów przestaje być barierą. Uczniowie, dla których w większości cyfrowa fotografia czy nagrywanie prostych *podcastów* nie stanowi problemu (pozwalają na to chociażby nowoczesne telefony komórkowe), mogą tym sposobem wykorzystać technologie cyfrowe do dokumentacji i prezentacji swoich osiągnięć. Zamiast opisu sztuki teatralnej, którą wyreżyserowała klasa, w e-portfolio może znaleźć się fragment nagrania spektaklu wykonany prostym aparatem cyfrowym – o ile więcej informacji na temat ucznia niesie taki przekaz! Dzięki e-portfolio jeden element pokazuje wiele umiejętności cennych zarówno dla samego ucznia, jak i oceniającego go nauczyciela czy pracodawcy.

Odpowiednio rozbudowane i dobrze przemyślane e-portfolio jest również elastyczne – z jednej strony wybierając określone jego elementy można go dostosowywać do określonych sytuacji (np. przy staraniu się o nowe stanowiska pracy), a z drugiej strony każdy wytwór dokumentuje szersze kompetencje, a więc można go wykorzystać do wielu różnorodnych celów.

Ponadto, tradycyjne teczki mają sztywną, hierarchiczną strukturę. Trudno ją zmienić, trudno dostosować do potrzeb prezentacyjnych. Narzucona kolejność uniemożliwia odbiorcy wybór zaś twórcy manipulowanie artefaktami. Tymczasem portfolio zamieszczone w sieci lub na nośniku cyfrowym można przeglądać w dowolny sposób, czyniąc jego elementy równoważnymi lub też wyróżniając szczególnie istotne w danym kontekście. Tym samym zarówno wyszukiwanie jak i segregowanie artefaktów zostaje zautomatyzowane i uproszczone, co szczególnie przy dużej liczbie obiektów ma kluczowe znaczenie zarówno dla twórcy jak odbiorcy portfolio.

Jeśli weźmiemy pod uwagę zamieszczenie portfolio w sieci otwierają się przed nami kolejne możliwości. Materiały drukowane, ale także statyczne pliki cyfrowe, nie umożliwiają interakcji. E-portfolio pozwala uczniowi na zebranie opinii, rekomendacji czy ocen: kolegów, ekspertów, nauczycieli bądź rodziców i zastanowienie się nad własnymi osiągnięciami. Konfrontacja swoich dokonań z komentarzami innych zmusza do refleksji i pozwala na udoskonalenie czy zmianę elementów portfolio. Dzięki temu e-portfolio wykorzystujące Internet przestaje być zamkniętą całością – i odzwierciedla różnorodność i dynamikę współczesnego nauczania i uczenia się. W porównaniu do tradycyjnej, liniowej i hierarchicznej koncepcji uczenia się e-portfolio znacznie silniej wspiera model aktywności połączonej z refleksją.

Coraz częściej e-portfolio przybierać zaczyna postać osobistej platformy e-learningowej i tym samym umożliwia wyjście poza sztywne ramy instytucjonalnych narzędzi tak, by pozwolić uczącemu się na zaprezentowanie szerokiego spektrum własnych osiągnięć.

ZASTOSOWANIE

Wiele jest grup, dla których e-portfolio stanowić może istotną metodę i narzędzie samorozwoju. Każda z tych grup (studenci, nauczyciele, uczniowie, instytucje) wymusza nieco odmienny sposób podejścia do tworzenia i rozwijania e-portfolio, jednak celem nadrzędnym w każdym z tych przypadków jest dokumentacja osiągnięć i refleksja nad uczeniem się.

Prowadzenia e-portfolio przez uczniów to przede wszystkim sposób na dokumentację własnych osiągnięć oraz refleksję nad samym procesem uczenia się. Dzięki e-portfolio uczeń ma możliwość zebrania w jednym zintegrowanym systemie elementów dokumentujących jego umiejętności i przedstawienie ich w atrakcyjny dla „publiczności” sposób. Zamiast opisywać swoje osiągnięcia i dokumentować je certyfikatami uczeń może pokazać, czego faktycznie się nauczył dołączając do swego e-portfolio filmy, nagrania, teksty, rysunki czy napisane przez siebie programy. Dodatkowo, umieszczenie e-portfolio w sieci - a zatem udostępnienie go szerszej publiczności (uczeń sam wybiera, komu i co chce zaprezentować), pozwala na interakcję ze światem zewnętrznym – innymi uczniami, nauczycielami czy potencjalnymi pracodawcami. Dopiero wtedy e-portfolio nabiera pełnego kształtu, gdy zostaje opublikowane i otwarte na komentarze, opinie oraz refleksje innych osób.

W podobny sposób e-portfolio mogą wykorzystać nauczyciele do dokumentacji swojego dorobku i przedstawienia metod pracy, co może być szczególnie przydatne w procesie awansu zawodowego. Nie trzeba się jednak do tego ograniczać. Truizmem jest stwierdzenie, że w tym zawodzie konieczne jest dokończanie się przez całe życie. Nauczyciel, który rok po roku uczy w dokładnie ten sam sposób źle wykonuje swój zawód. E-portfolio pozwoli mu się rozwijać. Może np. gromadzić plany swoich lekcji wraz z uwagami, co w nich wyszło dobrze i jakie błędy zostały popełnione. Może wręcz zachować nagrania audio czy wideo tych lekcji. Może notować pomysły czy uwagi uczniów. Jeśli trafi na jakieś ciekawe materiały, które mogą się przydać w przyszłości, e-portfolio może stać się miejscem ich przechowywania i refleksji nad nimi.

Własne e-portfolio może wreszcie zbudować szkoła. We współczesnej Polsce rynek edukacyjny staje się coraz bardziej konkurencyjny, co wynika chociażby z istnienia dużej liczby szkół niepublicznych. Nawet jednak przed ich powstaniem istniało wśród niektórych przynajmniej placówek przekonanie, że można i trzeba wykroczyć poza standardy określone przez ministerstwo. Tak czy owak, prezentowanie szkoły, jej rozwoju i osiągnięć jest jej ważnym zadaniem. W takim instytucjonalnym e-portfolio, tworzonym zazwyczaj przez więcej osób, można również wykorzystać fragmenty prac przygotowanych przez uczniów i nauczycieli w ramach swych prywatnych e-portfolio.

Aby jednak e-portfolio było skutecznie wykorzystywane muszą zostać spełnione 2 podstawowe warunki. Z przeanalizowanych przez nas przykładów wdrożeń systemu e-portfolio na świecie [Mosep case studies, www.mosep.org/casestudies] wynika, iż kluczem do sukcesu jest motywacja zarówno uczniów tworzących swe portfolio, jak i opiekujących się nimi nauczycieli. Aby osiągnąć jej wysoki poziom niezbędne jest zintegrowanie portfolio z systemem nauczania. Uczniowie muszą mieć świadomość celu i potrzeby dodatkowej pracy oraz możliwości wykorzystania e-portfolio podczas całej swej przygody z uczeniem się. Nauczyciele z kolei muszą być zmotywowani, by tę, nie bardzo jeszcze powszechną metodę, promować. Szkoła wreszcie musi stwarzać warunki sprzyjające

pracy tą metodą. Jeżeli jej władze nie zapewnią wsparcia logistycznego, finansowego czy organizacyjnego to liczyć będzie można jedynie na, zapewne nieliczną, grupkę zapaleńców. Stąd potrzeba stworzenia spójnego i zintegrowanego podejścia do e-portfolio, zapewnienia jego ciągłości i stabilności.

Na świecie e-portfolio jest już dobrze rozwiniętym i opisanym narzędziem – metodą dokumentowania i opisywania rozwoju osobistego. Największe osiągnięcia w tej dziedzinie notują Brytyjczycy i Amerykanie, dla których e-portfolio jest już integralną częścią dokumentowania i opisywania kariery zawodowej. Dwa opisane niżej przykłady znakomicie ilustrują zakres wykorzystania e-portfolio i jego elastyczność jako metody mającej zastosowanie w różnych kontekstach edukacyjnych.

Szkoła zawodowa Crewe w Walii [www.mosep.org/casestudies] kształciła mechaników samochodowych, którzy jednak zasilali raczej szeregi bezrobotnych niż pracowników pobliskiej fabryki Bentleya. Uczniowie nie mieli wiary we własne umiejętności i nawet nie próbowali szukać tam pracy. W porozumieniu z fabryką stworzono zintegrowany system e-portfolio. Uczniowie zaczęli dokumentować swoje osiągnięcia i prezentować je pracownikom fabryki, którzy oceniali i komentowali skonstruowane przez uczniów maszyny. Niemniej ważne było zaprezentowanie procesu uczenia się oraz sposobu rozwiązywania problemów konstrukcyjnych. Część z uczniów zdobyła pracę, inni zachęceni przez doświadczonych inżynierów podjęli dalszą naukę.

Notschool [www.mosep.org/casestudies] to pewna idea, dzięki której młodzież pozostająca, z różnych przyczyn, poza formalnym systemem edukacji może rozwijać się i uczyć w ramach lokalnej społeczności. Ponad 600 uczniów ma dostęp do kształcenia on-line pod opieką doświadczonych mentorów z całej Anglii. Każdy z nich tworzy w ramach indywidualnie dobranego programu nauczania swoje e-portfolio po to, by uzyskać akredytację, zaprezentować swoje umiejętności pracodawcy czy udokumentować zdobyte w ramach Notschool kwalifikacje. Ponieważ uczniowie wybierają różne przedmioty i ścieżki edukacyjne e-portfolio pozwala zapanować nad tą różnorodnością zarówno uczniowi jak i jego opiekunowi.

PODSUMOWANIE

Wprowadzenie e-portfolio do szkół nieuchronnie związane jest ze zmianą podejścia do uczenia. Dotyczy to zarówno czynników pedagogicznych, jak i organizacyjnych. Wymaga to podjęcia wysiłku, zarówno przez szkoły, jak i poszczególnych nauczycieli. Jak wynika z analizowanych przez nas przypadków [www.mosep.org/casestudies] będzie to jednak wysiłek opłacalny. Pozwoli na samorozwój wszystkim zaangażowanym stronom, rozwinie ich wiedzę i kompetencje, lepiej osadzi nauczanie we współczesnym krajobrazie technologiczno-społecznym, powiąże kształcenie formalne i nieformalne, a tym samym pozwoli uczniom zrozumieć, że nauka nie kończy się wraz z ostatnim dzwonkiem szkolnym. Umożliwi doskonalsze rejestrowanie i przechowywanie wytworów swojego twórcy, a tym samym lepiej pokaże jego postępy i braki. Będzie wreszcie stanowiło zbiór fizycznych dowodów na to, że dana osoba posiadała pewną wiedzę czy umiejętności, co będzie nieocenione w sytuacji, kiedy trzeba je będzie zaprezentować.

Rozwój kompetencji oraz ich dokumentowanie w ciągu całego życia nadal zbyt często postrzegane jest jako abstrakcja, która jeszcze nas nie dotyczy. Tymczasem

jednak zmiany w edukacji spowodowane rozwojem technologii, ale także koncepcji pedagogicznych i psychologicznych, są niezaprzeczalne; e-portfolio stanowi jedną z odpowiedzi na to, jak wykorzystać nowe technologie informacyjne w nowoczesnym uczeniu.

BIBLIOGRAFIA

1. Abrami P.C, Barrett H.: *Directions for Research and Development of Electronic Portfolios*, Canadian Journal of Learning and Technology Nr 3, 2005
2. Challis D.: *Towards the mature ePortfolio: some implications for higher education*, Canadian Journal of Learning and Technology Nr 3, 2005
3. Love D., McKean G. I Gathercoal P.: *Portfolios do Webfolios and beyond: Levels of Maturation*, EDUCAUSE Quarterly, Nr 2, 2004
4. University of British Columbia <https://www.elearning.ubc.ca>
5. Kurs „More self esteem with my e-portfolio“ www.wikieducator.org/Mosep
6. Wyniki badań nad zastosowaniami e-portfolio www.mosep.org/casestudies